

Конотопська відьма (скорочено)

Григорій Квітка-Основ'яненко

I

Сумний і невеселий сидів собі на лавці у новій світлиці конотопський пан сотник Микита Уласович Забрьоха. Завжди чепурний, він тепер навіть у неділю не одягнув чистої сорочки, не знімав на ніч синіх штанів.

Пан сотник походив із чесного і важного роду. Усі його діди і прадіди "були у славному сотенному містечкові Конотопі сотниками".

От поховав Микита батька, схаменувся — а йому вже двадцять п'ять років. Ще при батькові він просив оженити його, але старий Улас не схотів, бо був дуже скупий. Він казав синові, що хліб тепер дорогий, та й тісно їм буде жити, як візьме жінку, а там ще підуть діти...

Микита вирішив свататися до багатой, вродливої й хазяйновитої хорунжівни Олени, яка жила на Сухій Бащі, на хуторі Безверхому. Вона не мала ані батька, ані матері, тільки брата, який збирався у ченці.

Забрьоха приїхав, привітався з братом Олени, паном хорунженком. Пан сотник сказав йому, що прибув нібито купити в них брагу для волів. Але той відказав, що такими справами займається сестра, яка тепер у полі пильнує за робітниками. Сотник погодився чекати Олену до вечора.

Нарешті з'явилася сама хазяйка. Побачивши чужого чоловіка, вона швидко залагодила господарчі справи на наступний день, звеліла готувати вечерю. А сама одяглася любенько, як годиться панночці та ще й хорунжівні, вийшла і поклонила низенько пану Уласовичу. Побачивши таку кралу, він розгубився і став щось казати не до ладу. Олена відразу зрозуміла, чого йому треба. Тому сказала, щоб ішов собі вечеряти та відпочивати, а вранці, мовляв, порадимось, що треба робити. Забрьоха зрадів і став попивати тернівку. Добре випивши, він попросив хорунженка віддати за нього сестру. Брат відповів: треба почекати, що скаже завтра Олена.

Вранці прокинулись, хорунженко гукнув до сестри, щоб подавали сніданок. Аж ось наймичка винесла з кімнати і поставила на стіл перед паном сотником на сковородці печений гарбуз. Забрьоха "...якскочить із-за стола, як вибіжить з хати! Аж тут батрак вже держить його коня, і вже осідланого: він мерщій на коня та навіткача побіля хат; тільки й чує, що люди з нього регочуться; йому ще й більш соромно, ще й більш коня поганя, та як вибіг з хутора, розглядів: що за недобра мати? Щось теліпається на шиї у коня! Коли ж дивиться — вірówka; потягнув тую вірówka — аж і тут гарбуз сирий причеплений!.."

Приїхав пан сотник додому і одразу ліг спати.

II

Смутний і невеселий сидів у світлиці на лавці конотопський сотник Микита Уласович Забрьоха. А чому він сумував, ми вже знаємо. Тут до нього прийшов Прокіп

Ригорович Пістряк, сотенний писар і добрий приятель Забрюхи. Прийшов же писар до пана сотника у важливій справі — віддати "лепорт" (рапорт) про кількість козаків його сотні, які з'явилися на чергову перевірку.

Пан писар був "вченою" людиною, дванадцять років вчився у дяка. Розмовляв він звичайно не простою мовою, а все з "писання", застосовуючи дивовижну суміш церковнослов'янських слів та канцелярських зворотів, так що його не розумів навіть отець Костянтин, який "доси так си суходив".

Цього разу писар Пістряк прийшов до пана Уласовича з великою хворостиною, зарубками на якій було позначено число наявних козаків. Оскільки він ніяк не міг пролізти в двері світлиці, то з дозволу начальника переломив свою хворостину. Писар приніс звістку, яка "потрясла його унутренню утробу", — чернігівський полковник надіслав "повелініє" збиратися в похід до Чернігова. Він запропонував пану сотнику перевірити склад сотні, але той довірив цю справу Пістряку, оскільки сам міг рахувати лише до тридцяти. Писар кілька разів лічив козаків на подвір'ї і зарубки на хворостині, і кожного разу в нього не вистачало одного козака, бо він переломив хворостину саме на зарубці. Першим зміркував, в чим річ, пан Уласович, виставивши, таким чином, пана Ригоровича на глум перед сотнею. Той дуже образився, зовсім зламав і викинув хворостину, відмовився й обідати з паном Забрюхою. Він вирішив будь—що помститися сотникові за образу: "...Підведу тебе під монастир. Буде у Конотопі сотник, та не Забрюха... кланятимуться і Пістряку".

Козаки ж, не знаючи, що їм робити, розійшлися хто куди: "хто у шинок, хто у солому після такої муштри спочивати; а інші мотнулись на вгороди дівчат полохати..."

III

Знову сидів смутний та невеселий сотнику великій хаті після огляду козацької сотні. Микита Уласович Забрюха ні пив, ні їв, ні спав.

Аж ось рипнули двері і до кімнати зайшов писар Ригорович. Стояв собі біля дверей і нічого не говорив, а чекав, що скаже пан сотник. Пан Забрюха сів обідати, запросив і писаря. Той відмовлявся, але все ж таки сів до столу, взяв ложку і почав, як він казав, "сокрушати" борщ, кашу пшоняну, печених карасів і багато чого іншого. Потім схопив носатку і вицідив з неї всю дулівку.

Пообідали, стали говорити про те, чому це дощів немає. Сотник почав допитуватись, відчого таке буває. Писар йому пояснив, що винні в цьому відьми.

Пан сотник злякався навіть згадки про них:

— Та цур їм, не споминай їх мені, пане писарю! Хоч до вечора і далеко, а як налякаєш мене, то усю ніч буду жахатись і не спатиму: усе відьом буду боятися.

Проте писар став доводити, що відьом треба викореняти "до третього роду". Вирішили топити їх у воді. Обоє погодились на тому, щоб послати кривого Ілька Хверлуценка до вищого начальства із рапортом про те, що козаки не можуть іти у похід, бо будуть топити відьом. Дуже задоволені цим "мудрим" рішенням, писар і сотник розійшлись.

Пістряк вийшов від пана Забрюхи у гарному настрої. Він пошив свого сотника в

дурні, домігся, що той не виконав наказ начальства і не вирушив до Чернігова, а натомість зібрався ловити відьом. Пан писар сподівався позбутися в такий спосіб Забрюхи і, можливо, самому посісти його місце.

IV

Вранці у "славному сотенному містечкові" Конотопі коїлось щось незвичайне. По вулицях чулися гомін, крик, галас, але потім все стихло і народ кудись зник. Містечко немов вимерло. Навіть до шинкаря ніхто не завітав, і він сидів сам на лаві і дрімав.

А ось що діялось у "славному сотенному містечкові" Конотопі:

"Посеред ставу убито чотири палі товстеньких, а угорі пов'язано вірьовками, та вп'ять якось—то хитро та мудро переплутувано; та у кожній палі угорі дірка продовбана і туди вірьовка просунута..."

Усі люди прийшли до ставка подивитись на це видовище. Навіть школярі зібрались у купку і дивились, що ж буде далі. Аж поки вчитель, дяк Симеон, не погнав їх різкою до школи.

Надзвичайні події розгорнулися біля млинка.

"Гай, гай! Аж тридцять козаків, хто з пікою, хто з нагайкою, хто з добрим києм, хто з вірьовкою, а хто з колякою, та усі ж то держуться міцно за вірьовки, а тими вірьовками зв'язано аж сім баб..."

Перша — Пріська Чирячка, часто сиділа під арештом, звела на той світ аж трьох мужиків і всю худобу перевела на зілля та коріння, лікувала людей від різних хвороб. Якось вона замість "любощів" — приворотного зілля, з допомогою якого пан Пістряк сподівався привернути до себе будь-яку дівчину чи молодицю, що впаде йому в око, дала писареві проносні ліки. З того часу він "став на неї гонитель".

Друга була Химка Рябокобиляха, котра краще відбудь—якої ворожки могла відгадати, хто що вкрав, кому збрехав. На неї пан Ригорович був злий за те, що сказала, буцімто він у сусіда вкрав бджоли.

Третя — Явдоха Зубиха, стара—стара. Удень вона стара, "а як сонце заходить, так вона і молодіє, а у саму глупу північ стане молоденькою дівчинкою, а там і стане стариться і до сход сонця вп'ять стане стара, як була учора..."

Четверта — Пазька Псучиха, усе нишком чаклувала. Коли всі лягали спати, вона виходила надвір, махала рукою, і в ту сторону йшли хмари. Коли ж до неї приходили, щоб поворожила чи дала ліки, вона всім відмовляла.

П'ята — це Домаха Карлючківна. Навіть замолоду була негарною: росту невеличкого, але коли заходила у якусь хату, то головою діставала стелі, була дуже худа, косоока, мала великий рот, куди, як кажуть, і лопата могла влізти. З такою "красою" заміж не вийшла, тому стала чаклувати та капості людям робити.

Шоста була Векла, старого Штирі невістка, а сьома — Устя Жалоби-ха. Про них вже нехай хто інший розкаже, бо ніколи. Підемо ж подивимось, що там діється біля ставка.

V

До ставка підійшов смутний і невеселий, надутий як індик храброї Конотопської сотні пан сотник Микита Уласович Забрюха. Привітався з народом. Люди стали

дякувати йому за те, що турбується про них. Згадували його покійного діда, пана сотника Опанаса:

"Хоч трохи було засуха ухвате, то він зараз за поганських відьом; та як трьох—чотирьох втопить, то де той і дощ озьметься. І усе було гаразд!"

Писар наказав козацтву, щоб воно відчепило Веклу Штириху і плюснуло її воду. З води вона не змирнула, а отже, і не була відьмою. Витягнувши з води, стали її відкачувати. Пан сотник почав допитуватись у писаря, за що Веклу кинуто у воду. Адже вона ще не стара і хорошого, чесного роду. Той відповів, що у цієї жінки до біса грошей, а позичати чи дати йому вона не схотіла.

Притягли Устю, з нею те саме сталося, що і з Веклою, однак відкачати її не змогли. Вона завинила писарю тим, що коли він посватався до її дочки, піднесла йому гарбуза. Потім до сотника звернувся Талимін Леварда. Він попросив сполоскати і його жінку, Стеху, яка, на його думку, також відьмує. У саму глупу ніч хтось стукає у вікно і вона виходить з хати, а повертається вже передсвітом. А одного разу він бачив у неї в гостях чорта — "словні-сінько як пан писар Прокіп Ригорович..." Пан сотник, сердитий на все жіноцтво, а особливо на тих, "що добрих людей замість рушників та годують гарбузами", вже ладен був виконати прохання цього чоловіка. Стеху врятувало тільки заступництво пана писаря, який наказав прикувати "ту гаспидську Левурду" до стіни ратуші, а вранці проучити киями, бо він сам винний у "дружелюбії" своєї жінки з сатаною.

Полоскали у воді Домаху Карлючківну, після неї тільки забулькало: вона теж не була відьмою.

"І Пріську Чирячку, і Химку Рябокобилиху, і Пазьку Псючиху топили, і котру втопили, а котру відволодали, що народ аж об поли руками б'є та дивується; що, каже: "Де ж тая відьма? От усіх топили і усяка порина, а відьма не знаходиться".

Наостанку взяли за Явдоху Зубиху.

"Приперли й ту, відопхали човном до паль, підв'язали вірьовками, підняли догори... плюсь! Як об дошку, так наша Явдоха об воду, і не порина, а як рибонька поверх води, так і лежить, і бовтається зв'язаними руками та ногами, вихиля черевом і попереком і приговорює: "Купочки — купусі, купочки—купоньки!"

Пан писар наказав, щоб відьмі ще й каменюк нав'язали і накинули на шию; думали, що вона пірне. Але Зубиха знову плавала поверх води. Хотіли піймати у воді відьму, та не могли цього зробити, аж поки вона сама не піддалась. З наказу писаря поклали її на лавці, хлопці сіли на руки і ноги, а двоє взяли пучок різок і почали бити. А Явдосі байдуже, лежить собі та з усіх глузує.

Аж тут з'явився Демко Швандюра, старий чоловік, який дещо знався на чаклунстві. Він повів рукою по народу навпроти сонця, знімаючи з людей мару.

"Тоді усі побачили, що лежить товста вербова колода, поперепутова-на верьовками і сидять на ній чотири хлопця здоровенних і держуть її якомога, щоб не пручалась, а чотири б'ють тую колоду зо всієї сили добрими різками, неначе кого путнього. А біля тієї колоди лежить сама по собі Явдоха Зубиха і не зв'язана, і регочеться, дивлячись, як

працюються люди замість її та над колодою". Це все зробила Явдоха, напустивши на людей мару. Схопили Явдоху і дали добре хльосту, щоб повернула дощі та роси. Тепер вже вона не витримала та як закричить: "Не буду до суду, до віку!., батечки, голубчики!., пустіть, пустіть!., верну я дощі, верну й роси... буду тобі, пане сотнику... і тобі, Ригоровичу... у великій пригоді...тільки пустіть..."

Пан Забрьоха після цих слів наказав хлопцям припинити розправу і пішов обідати. Пану Ригоровичу спало на думку, що Явдоха дійсно може йому допомогти: "Піддобрюсь до неї, вона допоможе його втопити, а мені винирнути з писарства та на панство..."

VI

Сумна і невесела ходила по своїй хаті Явдоха Зубиха після прочуханки, що їй дали при всій громаді. В обідню пору до неї прийшов конотопський пан писар, приніс їй гостинців і став просити, щоб вона пошила в дурні Микиту, а його зробила сотником. За це пан Ригорович обіцяв дозволити відьмі чаклувати, скільки схоче.

Хитра Явдоха ніби погодилась, подарунки забрала, а потім провела писаря з хати. Ходила по хаті, але сісти не могла, бо добре її провчили. Кіт присвітив у темній хаті своїми очима, і Явдоха побачила, що до неї йдуть конотопський сотник і писар Пістряк і щось у руках несуть. Рипнули двері, зайшли обидва до хати, але Явдохи не побачили. Тут і сама вона вилізла з—під покуття, тягнучи за собою великий горщик. Відьма пояснила, що збирається випустити заховані в ньому хмари з дощами, бо інакше її завтра знов "випарять" так, що не зможе не тільки сидіти, але й стояти. Пан сотник кинувся Явдосі в ноги, подарував їй вишивану хустину і копу грошей, вмовляючи пробачити за те, що сталося і приворожити до нього хорунжів-ну. Він ладен був, якщо відьма схоче, навіть запалити Конотоп з чотирьох кінців або вбити всіх конотопських дітей. Явдоха зажадала іншого: вигнати з Конотопа Швандюру, який зняв з людей мару, і віддати його майно пану писарю Ригоровичу. З допомогою пана Забрьохи хотіла звести рахунки ще з деякими своїми сусідами. Микита на все погодився. Трохи почаклувавши над ним, відьма наказала йому йти додому та чекати звістки від хорунжівни, щоб слав старостів.

Заспокоєний пан Уласович пішов собі додому. А Явдоха швидко пере-одяглась у білу сорочку, розпустила сиву косу, пошептала якесь чаклунське закляття і раптом стала вродливою чорнявою дівкою. Загасила каганець і пішла з хати "доїти, кого їй треба було".

Та тільки—но крикнули другі півні, Явдоха вскочила в хату і впала мов нежива. Відтак вона знов стала старою бабою.

Трохи згодом прийшла до неї хвора на бешиху жінка з Олениного хутора. Вдавшись до свого відьомського лікування, Зубиха наказала хворій не журитися, бо все у неї швидко минеться. А сама розпитала молодицю про те, що їй треба було знати.

VII

Біля хати, на своєму Безверхому хуторі, сиділа смутна і невесела панночка Йосиповна Олена, хорунжівна. На коліна до неї приліг її брат, який чомусь нездужав, та так і заснув.

Несподівано перед нею з'явилася старенька бабуся. Панночка аж трохи злякалась, бо невідомо звідки та взялась. Стара наказала Олені збудити брата та вислухати її. Вона сказала, що знає причину смутку панночки: дівчина сумує за коханим, який пішов у похід з козаками. Але не треба за ним побиватися, бо, можливо, вони скоро побачаться. Потім бабуся пообіцяла хорунжівні зробити так, щоб уже ввечері її коханий, судденко Дем'ян Халявський, з'явився до своєї милої.

Пішли у велику хату, "позащипали і двері, і вікна, а вже і сонечко стало заходити; панночка затопила у печі, сама сходила по воду, а йшла... не прямо до криниці, а вулицями обходила навпаки сонця; прийшла до криниці, набрала відро води та й вилила на схід сонця; друге набрала і вилила на захід сонця, а третє набравши — що є духу, не оглядаючись, і вп'ять не прямо, а вулицею — за сонцем..."

З пшеничного борошна та котячого мозку бабуся спекла коржика і наказала Олені з'їсти його, запиваючи водою, що її нашептала. Потім почала чаклувати над горщиком із киплячим зіллям. Дмухнувши на хорунжівну вона змусила її міцно заснути. А тим часом із сіней у хатні двері щось гепнулось, заохкало та застогнало. "Побачимо опісля, що там було..."

VIII

Смутний і невеселий стояв біля шинку перед своєю "хваброю Конотопською сотнею" пан сотник Микита Уласович Забрюха.

Пан писар повідомив його, що треба збиратись і йти з сотнею до Чернігова. Але сотник відмовився і звелів всім козакам розходитись і йти вечеряти. Та раптом з ним щось сталось. Пан Уласович закричав, всі кинулись до нього.

"Аж він... шелесть... піднявся догори і полетів, як птиця, усе—таки кричачи, що є голосу..."

Пан сотник піднявся під самі небеса і полетів без крил. Писар Прокіп Ригорович хотів його впіймати, та годі, нічого в нього не вийшло. Люди постояли, подивились та й порозходились. Усі здивовано казали: "Жди ж добра, коли і начальство наше "обвідьмилось!"

Отак пан сотник прилетів до Безверхого хутора і гепнувся під самісінькі хатні двері, де чаклувала конотопська відьма Явдоха Зубиха. Вона втягла його у хату і піднесла під ніс тертого хріну, а він попросив води напиться. Коли ж напився, то побачив, яка краля перед ним лежить. Явдоха сказала, щоб не задивлявся, а "діло робив",— допомігшу чаклуванні.

Чари відьми призвели до того, що панна хорунжівна уві сні зріклась Дем'яна Халявського і стала просити віддати її за Забрюху. Тоді Зубиха наказала пану сотнику збиратись додому і чекати, коли по нього пришлють. Явдоха посадила його на днище ступи, мов на коня, сама причепилась ззаду, і вони швидко піднялись угору. Незабаром дісталися до Конотопа і опинились біля Забрюшиних воріт. Відьма зникла, а сотник побачив, що наймичка Пазька когось проводжала. Він здогадався, що в неї був пан писар, та йому це було байдуже: "Кат їх бери! В мене є тепер хорунжівна!" Пан сотник впав на ліжку і захропів на всю хату.

IX

Смутна і невесела, прокинувшись, сиділа на ліжку панна хорунжівна, Олена Йосиповна. Не могла зрозуміти, що з нею скоїлось і чому їй так тяжко.

Тут звідкись узялась конотопська відьма, хорунжівна зрозуміла, що все це з нею зробила саме вона. Явдоха дала їй капшучок і наказала повісити його на шнурочку на шию, запевнивши, що тоді все буде гаразд. Панна Олена повеселішала і стала благодіти Явдоху віддати її за конотопського пана сотника Забрюху:

"Зроби, тітусю, щоб він мене узяв, я тебе три годи буду рідною матір'ю звати, буду тебе і поважати, і шанувати. Коли ж він від мене відцурається, піду світ за очима, сама собі смерть заподію..."

Явдоха порадила хорунжівні негайно послати брата до Забрюхи, щоб той поспішав із старостами. Брат Олени піддався на умовляння сестри і вирушив до Конотопа.

Сама ж панночка заходилась прибиратись у хаті і готуватись до сватання, так що всі її наймички "аж позасапувались від такого порання".

X

Смутний і невеселий сидів пан судденко, Дем'ян Омелянович Халявський, у своїм хуторі. А журився він тому, що хотів засилати старостів до панни Олени, але йому сказали, що її вже просватано за конотопського пана сотника.

Пан Халявський не знав, як зарадити своєму лихові. Адже ще недавно панночка клялась і божилась, що одного його кохає і піде тільки за нього.

Він сидів вкрай розгніваний, рвав на собі волосся і хотів вже битися головою об стінку. Аж тут до хати зайшла стара бабуса. Переступила поріг і спитала його, чому це ніхто не готується до завтрашнього весілля. Пан Халявський кипів від люті і ладен був за таке глузування полічити старій кості. Але вона запевнила пана, що вже наступного дня Олена стане його дружиною. Після її слів панові полегшало на душі і він кинувся в ноги Явдосі:

"Тіточко, голубочко! Зробіть, як знаєте зробіть, щоб моя була Олена; цілісінький год буду вас рідною матір'ю звати; куплю плахту, очіпок, серпок, чого забажа душа ваша і вашого кота..."

Зубиха заспокоїла його і порадила негайно готуватися до весілля.

XI

Дуже повільно і неохоче одягалась, збираючись до церкви, панна хорунжівна. Незабаром там мало відбутися її вінчання з паном сотником. Зубиха допомагала молодій вбиратися: то намисто їй подасть, то голову завітчає. Потім тихенько вискочила надвір. Панна Олена зібралась і з старшою дружкою пішла у село до церкви.

А ось що зробила Явдоха, залишившись на Безверхому хуторі. Вона знайшла там бідну дівку Солоху, яка дівувала вже сорок років. Дівка була крива, сліпа на одне око, волосся в неї повилазило, уся шия була в чиряках, зуби не всі, рука скарлючена. Але Явдоха її прибрала, наділа намисто; потім привела до церкви, поставила на рундуку і сказала, щоб та чекала нареченого:

"Який козак прийде та озьме тебе за руку, та уведе вінчатись, не дро-чись, не

царамонься, вінчайся сміливо. Гляди ж, дожидай до сход сонця".

В цей час Олена зі старшою дружкою поспішали до церкви. Дружка йшла позад молодії і за наказом Зубихи робила так, щоб зняти чари, через які хорунжівна вподобала пана сотника. Панночка раптом скрикнула: "Цур же йому, пек йому, тому Забр'юсі, не хочу та й не хочу за нього заміж. Вірнімося, сестро, додому".

Але дружка вмовила її сказати це в церкві прилюдно. Коли зайшли до церкви, то не побачили там пана Уласовича. Нарешті з'явився молодий.

"Олена так і затрусилася, як вздріла, що се не пан сотник конотопський Уласович, а суть пан судденко Халявський Омелянович, кого вона так щиро любила".

Панна хорунжівна пролізла крізь натовп, сіпнула пана Халявського за руку та й промовила до нього: "Бери мене! Як хоч, а бери! Коли ж в тебе є друга, то покажи, де вона, я їй, суці, тут же очі видряпаю. То я було обо-жеволіла, атеперумру, коли мене покинеш..."

Пан судденко взяв панночку за руку, повів до попа, і той їх обвінчав.

XII

Смутний і невеселий ходив по хаті пан конотопський сотник, Микита Забр'юха, який ще звечора приїхав з Конотопа у село, де мав вінчатися з панною хорунжівною Йосиповною, як вони домовилися. Він гарно вдягся, чистенько виголився, підстриг чуба. Збудив пана писаря, якого закликав у старші бояри.

Хотіли вони відчинити двері, та не знайшли їх. Шукали, шукали, а перед ними гола стіна та й годі. Стали шукати далі: один пішов у один бік, другий —у інший. Зійшлися — знову немає. Пан Уласович дуже побивався: "Вже досі і вугрення відійшла, а мене панна хорунжівна дожидалась— дожидалась та, може, вже і додому пішла. Ой, лелечко, лелечко!"

Аж ось рипнули двері і до хати увійшла Явдоха Зубиха, яка сама двері від них сховала. Стала сварити, чому вони досі вдома, а не у церкві вінчаються. Конотопська відьма звеліла їм мерщій іти до церкви. Якщо буде стояти на рундуку Олена чи не Олена, наказала вона пану сотнику, то треба брати її і вести до вінця. Сказала, що ото все поробила з дверима дячина пана суд-денка Халявського, а на Олену наслала мару, ніби вона і сліпа, і крива.

— Вінчайся сміливо; а як прийдете від вінця, так я усе злеє відверну і її, стару суку, прожену. Біжіть же швидше! — промовила Явдоха.

Прийшли до церкви, пана Халявського з молодого та весільним поїздом вже не було, стояла одна Солоха із маківкою в руках. Сотник побачив її і аж злякався.

— Та що ж, пане писарю, брати?

— Та беріть, добродію. Аще совість не зазрить, беріть.

Пан сотник підійшов до Солохи, взяв її за руку і повів до вінця.

"Мерщій побравшись за рученьки, як голуб з голубкою, і ввійшли у церкву та до стільця".

їх швидко обвінчали, тоді молодий зі своєю молодого пішов у Безверхий хутір. А старший боярин, пан Пістряк, "кишки рве зо сміху, та біга по селу, та збира свій поїзд".

XIII

З'явившись у Безверхому хуторі, пан сотник побачив, що панна хорунжівна сидить на посаді з паном судденком, Дем'яном Халявським, а біля нього стоїть Солоха, яка залишилась боса і голомоза, бо усе її вбрання забрали люди, яким воно належало. На весіллі пана Халявського сиділа за столом і Явдоха, замість матері, і глузувала з пана сотника.

Пан Пістряк хотів приєднатись до чужого весілля, та його не пустили, сказали, щоб ішов на своє.

Поїхав пан Уласович зі своєю молодістю і з поїздом у Конотоп. Приїхали, дали якийсь порядок. Знайшли дещо з материзми пана сотника і приодягли трохи Солоху, стала не така бридка. Сіли за стіл, страви було всякої наварено, була і горілка.

На другий день зібралися люди, стали змовлятися, чим пана сотника за звичаєм дарувати. Той хоче дати баранця, той поросю, той телушку. Аж тут прибув козак із Чернігова із листом від самісінького полковника чернігівського. Там було сказано, щоб пана Забрюху Микиту Уласовича змінити з сотничества за те, що не послухав наказу пана полковника чернігівського і не прийшов зі своєю сотнею у Чернігів, а замість того виполіскував у ставку конотопських молодичь і старих баб, мов плаття, і з півдесятка їх утопив. А далі, як знайшов серед них відьму, то їй піддався "і чортяці душу закріпостив", та й літав у вирій, "мов той птах заморський..."

Далі у листі йшлося про те, що сотником призначається судденко Дем'ян Халявський. Писар Пістряк не розгубився і вирішив, що недовго буде панувати новий сотник, а якщо вдасться пошити і його в дурні, то сотником, певно, стане він сам.

Схопився пан писар і пішов до нового сотника, та ще й і козаків з собою прихопив. Залишився Микита з Солохою, нема кому було й весільні страви їсти. Ось так відсвяткував весілля Микита Забрюха.

XIV

Наступного дня писар Пістряк зайшов до Микити Забрюхи у хату та й заголосив. Потім став розповідати, як він прийшов до нового пана сотника, а той вилаяв його і прогнав геть, а новим писарем призначив якогось молодого хлопця.

Пістряк пояснив Забрюсі, що все це їм поробила відьма Явдоха Зубиха. Забрюха запропонував подати "лепорт", щоб вона заплатила їм за безчестя. Нехай її посадять у колоду. Писар відповів, що вона їм тепер непідвладна, бо їй потурає новий сотник пан Халявський. Він дозволив відьмі чаклувати і глумитися над людьми "на усьому лиці земному".

Старі приятелі, яких знов поєднала спільна біда, вирішили плюнути на Явдоху і залити горе горілкою. З того часу вони щодень сходилися журитися за чаркою. Минулося їхнє панство.

Закінчення

Пан сотник Халявський Дем'ян Омелянович був при владі недовго, "дуже швидко перед начальством щось процвиндрил, і його з сотенства змінили". З жінкою своєю, Оленою Йосиповною, не довелося їм пожити в ладу. Через нового писаря, молодого й

вродливого парубка, він сильно побив Олену і водив її, підрізавши "патли", по вулицях Конотопа. Писарю жобривпівголови і прогнав від себе. Так сталося тому, що пан Халявський і Олена побралися через Явдоху, "покинувши закон святий".

Пана Забрюху покарано за те, що не послухав начальство, а взявся топити жінок, згубивши нізащо скільки душ, а також за те, що удався в чаклування, "покинувши Бога милосердного".

Пістряк Ригорович завинив тим, що обдурював свого начальника, намагався пошити його в дурні. Розсердившись на когось, він занапастив ні в чому не винних жінок, посиротив дітей. А до того ж пив забагато горілки.

Зубисі за гріхи дісталось щонайбільше. Поки пан Халявський був конотопським сотником, вона жила у розкоші, звалась Семенівною, або пані Зубихою. Коли ж пана Халявського змінили, "на неї увесь мир плюнув". І вона швидко зачахла і вмерла. Як відьму, зарили її в яму, прибивши осиковим кілком, "щоб ще не скочила".

"От вам і конотопська відьма!"